

A végfelhasználók szerepe

A végfelhasználókat – az USA-t kivéve – még nem nyerte meg magának az elektronikus piac. Ennek okai: a megfelelő kommunikációs eszközök elterjedésének hiánya; a szolgáltatásokat nem amatőrök számára tervezték; a nagy intézményeknél inkább az információs szakemberek feladata az információszerzés; Európában még nem alakult ki eléggé az információs szemlélet; a marketingmunka hiányossága miatt a végfelhasználókat nem győzték meg eléggé az online információszerzés előnyeiről. A végfelhasználók szerepét azok az alábbi tényezők, amelyek a nem információs szakemberek számára megkönnyítik az online rendszerek használatát, várhatóan fokozni fogják:

- ▶ a teljes szövegű adatbázisok számának és a szabadszöveges keresési lehetőségeknek a növekedése;
 - ▶ a párbeszédre alkalmas mikrogépek fokozottabb elterjedése;
 - ▶ tökéletesebb és még inkább felhasználóbarát interfészek;
 - ▶ a hálózatok bővülése;
 - ▶ egyszerűsítő mechanizmusok, mint pl. az Easynet.
- Különösen nagy jelentőségű van a kapuszolgálatoknak (gateway), amelyek a felhasználó által már használt és ismert rendszeren keresztül teremtenek kapcsolatot más szolgáltatóközpontokkal.

A végfelhasználók által végzett kereséseknek az irodaautomatizálás fogja adni a legnagyobb lökést. Ha majd a vállalatvezető személyi számítógépen keresztül eléri a saját vállalati információs rendszerét és elektronikus úton bonyolítja a levelezését, teljesen természetes lesz, hogy ugyanezen a számítógépen időnként online lekérdezéseket végezzen. Mindehhez a szolgáltatók jobb marketingtevékenységének kell társulnia.

Az elkövetkező öt évben várható, hogy erőteljesen megnő a végfelhasználók által végzett keresések száma, ami a teljes szövegű adatbázisok iránti igény fokozódását fogja eredményezni.

A szolgáltatókra váró feladatok

A létező rendszerek nagy része információs szakembereknek készült, és a végfelhasználók számára áttekinthetetlen. Olyan rendszereket kell kifejleszteni, amelyeket könnyen kezelhetnek az amatőrök is, de ugyanakkor biztosítják az információs szakemberek által igényelt funkciókat és kifinomult keresési lehetőségeket, mivel a keresések döntő részét ma még az utóbbiak végzik.

A teljes szövegű adatbázisok a csak kivonatokat tartalmazó adatbázisokkal ellentétben nagyobb teljesítményt nyújtanak. Egy keresési példán összehasonlították a BRS rendszeren a Harvard Business Review adatbázis teljes szövegében és a kivonatokban végzett keresés hatékonyságát. A teljes szövegben végzett keresés 3,5-ször több releváns találatot eredményezett, mint a kivonatban végzett keresés. Igaz, hogy a kivonatot tartalmazó adatbázisok szélesebb primer dokumentumbázison alapszanak, de mivel a kivonat általában nem tartalmazza a teljes cikk minden lényeges elemét, a visszakeresésnél jelentős az információvesztés.

A kivonatot tartalmazó és teljes szövegű adatbázisok közötti különbség a keresés gyorsaságát és a keresett információ gyors megtalálását illetően jelentősen csökkent az utóbbi időben. A teljes szövegű adatbázisok keresési sebessége megnőtt, és hatékony lehetőségek vannak arra, hogy a teljes szövegben belül a végfelhasználó könnyen megtalálja az általa keresett véginformációt. A teljes szövegű adatbázisok közvetlen hozzáférést biztosítanak a primer dokumentumokhoz is. Bizonyos célokra a dokumentumok teljes szövegére van kifejezetten igény (pl. az újságok számára készülő elektronikus könyvtárak esetén, ahol teljes és pontos információra van gyorsan szükség).

A teljes szövegű adatbázisok életképességét végső soron a piac, a felhasználók fogják eldönteni.

/COTTON, P. L.: Where full-text is viable. = Online Review, 11. köt. 2. sz. 1987. p. 87–93./

(Novák Teréz)

Adatbázisok és a primer dokumentumok

A különféle adatbázisok szelektív információterjesztésként vagy – különösen – online használata Csehszlovákiában is nagy döbbenetet okozott. Kiderült ui., hogy a külföldi szakirodalom beszerzése terén, annak ellenére, hogy a Magyarországon szokásosnál sokkal szigorúbb (példánylimitáló) koordinációt folytatnak a gyarapításban, egyáltalán "nem győzik célnával", vagyis az adatbázisok keltette szakirodalmi igényeket korántsem tudják az országba behozott forrásokból kielégíteni.

Ennek ellenére az imént említett döbbenet a könyvtári-tájékoztatói szakirodalomban hosszú éveken keresztül nem fejeződött ki. Míg a különböző adatbázisok propagandája (nyilván az e téren mutatkozott lemaradás behozása érdekében) meglehetősen intenzív volt, nem nagyon esett szó azokról a másolatküldő és/vagy kiadványcsere-szolgáltatásokról, amelyek az egyes adatbázisok mellett kifejlődtek.

Igy számos adatbázis-használó nem is tudta, hogy az érdeklődését felkeltett referátumok primer forrásaihoz is valahogy hozzájuthat a szóban forgó adat-

bázisok kiegészítő szolgáltatásai révén. Még nagyobb baj: a szolgáltatásokat közvetítő szakkönyvtárosok és szaktájékoztatók sem nagyon ismerték ezeket a lehetőségeket.

Az adatbázisok e "féloldalas" használata láttán, illetve az általuk felkínált dokumentumküldési lehetőségek széles körű igénybevételének népszerűsítése érdekében 1986 novemberében az ottani MTESZ közreműködésével – mondhatni így – propagandakonferenciát rendeztek. Ennek előadásait – cikkésített formában – vette át a műszaki könyvtárosok orgánuma, a *Technická knihovna*, nyilván a konferencia hatósugarát meghosszabbítandó.

A sorozattá kerekedett cikkek a következő adatbázisok primerdokumentum-szolgáltatásait ismertették: Tudományos Kutatások NSIR, INIS, Kémiai és Vegyipari NÁTMIR (INFORHIM), Ipari Katalógusok NSIR, Építésügyi NÁTMIR, MISON, ECSSID, PASCAL-GEODE, a Gépipari NÁTMIR Traktor- és Mezőgazdasági Gépgyártási Alrendszere (INFORM-TRAKTOR-ROSEL'HOZMAS), Villamosenergia-ipari NÁTMIR

(INFORMENERGO), Mező- és Erdőgazdasági NÁT-MIR (AGROINFORM).

Az ismertetés az igénybevételi eljárási tennivalók (mit, honnan, hogyan?) bemutatását tartotta fő feladatának. Azt, hogy erre – éppen erre – volt szükség, mi sem bizonyítja jobban, mint a tény: valamennyi adatbázis primer dokumentumhoz, illetve azok másolataihoz juttató szolgáltatását Csehszlovákiában felettébb kevesen és kevészer vették eddig igénybe.

A referálóban óhatatlanul feltolakszik a kérdés: vajon mit mutathatnak az analóg magyarországi statisztikák?

/K problematice ziskávani primárních dokumentu prostřednictvím mezinárodních informačních systémů, 1–4. = Technická knihovna, 31. köt. 1. sz. 1987. p. 3–14., 2. sz. p. 40–48., 4. sz. p. 102–110., 5. sz. p. 134–140./

(Futala Tibor)

Országos koordinált katalogizálási program

A csökkenő anyagi források, valamint a gyűjtés és feldolgozás magas költségei miatt lehetetlenné vált, hogy bármely könyvtár is a teljességre törekedjék. Ezért a múlt évben a Kongresszusi Könyvtár (Library of Congress = LC), az OCLC tudományos könyvtári tanácsadó bizottsága és a Tudományos Könyvtárak Csoportja (Research Library Group = RLG) a koordinált katalogizálás országos programja tervét (National Coordinated Cataloging Program = NCCP) dolgozta ki. A program fő céljai: 1. a leírások naprakészességének növelése, 2. a feldolgozott dokumentumok körének bővítése, 3. a munkák megkettőzésének kiküszöbölése, 4. a katalogizálás országosan jó minőségének biztosítása.

Az NCCP keretében a kijelölt könyvtárak 1988-tól egységes szabályzat és gyakorlat alapján állítják elő országos szinten a bibliográfiai rekordokat, amelyeket ellátnak az LC tárgyszavaival és szakjelzeteivel is. A rekordok az LC adatbázisába kerülnek, ahonnan továbbítják őket az OCLC, az RLG, a Western Library Network (WLN) könyvtárainak szalagokon, s a Linked

Systems Project (Összekapcsolt Rendszerek Projektje = LSP) kommunikációs csatornáin révén.

Két éven keresztül fog folyni a kísérleti üzemelés; az LC-n kívül nyolc egyetemi könyvtár vesz benne részt. A résztvevők közötti munkamegosztást a nyelvek és szakterületek szerint alakítják ki, a katalogizáló személyzet felkészültségének megfelelően. Egyelőre csak a nyugat-európai nyelveken megjelenő, újonnan beszerzett kiadványokra terjed ki a kísérlet. A részt vevő könyvtárak online módon fogják az LC rendelkezésére bocsátani a rekordokat.

A Council on Library Resources (Könyvtári Források Tanácsa) anyagilag is támogatja a kísérletet, amely nagy lépést jelent a bibliográfiai tételek közös használata felé, s egyben további információkkal segíti az LSP teljes megvalósítását.

/National Coordinated Cataloging Program pilot project to begin in 1988. = Library of Congress Information Bulletin, 46. köt. 42. sz. 1987. p. 449–450./

(Papp István)

Az ERIC adatbázis kompaktlemezen (CD-ROM-on) – Esetttörténet

Az ERIC információs rendszert, ill. adatbázist az USA Oktatási Minisztériumának Pedagógiai Kutatási és Fejlesztési Hivatala (OERI) tartja fenn. Az adatbázis 1966-ban létesült.

Az ERIC szervezetiileg decentralizált rendszer. A mindössze alig 10 főnyi központi szervezet arra hivatott, hogy irányítsa és fizesse az ERIC adatbázist előállító külső csoportok szervezetek munkáját. E körbe 16 információgyűjtő, -feldolgozó szervezet ("clearinghouse") tartozik, amelyek mind az oktatás egy-egy fő szektorának információiért felelősek, valamint két vállalat, melyek üzleti alapon az adatbázis szerkesztési, kiadási és kezelési feladatait (köztük a mikroformátumok és egyéb dokumentumok postázását) látják el. Az egyes tematikai központok egyetemeken vagy egyéb szakmai egyesületek mellett működnek, melyeknek természetes érdekük saját szakterületük információinak kezelése. Valamennyi tematikai központ felelős a szakterületéhez tartozó dokumentumok, cikkek gyűjtéséért, katalogizálásáért, indexeléséért, referálásáért és e dokumentumok adatainak az ERIC adatbázisba való beépítéséért.

Az adatfeldolgozás és az információk hozzáférhetővé tétele a rendszer központi szerkesztői és adatbázis-kezelői feladatait ellátó szervezetében

történik. Az adatátvitel online üzemmódban zajlik, a dokumentumokat postán továbbítják. Az ERIC adatbázist az ORI nevű vállalat állítja elő szerződéses alapon. Az adatokat a különböző szabványoknak és irányelveknek megfelelően úgy dolgozzák fel, hogy azok különféle kiadványok elkészítésére, valamint géppel olvasható formában és online keresésre alkalmasak legyenek. Az ORI-nál mágnesszalagon állítják elő az ERIC két kurrens referáló kiadványának, a havonta megjelenő *Resources in Education* (RIE) és a *Current Index to Journals in Education* (CIJE) egyes referátumait. Ugyancsak a feldolgozó központ kezeli az ERIC tezauszát, a szerzők azonosító jegyzékét és az ERIC feldolgozó kézikönyvét, valamint ellátja az ERIC általános határidő-nyilvántartásának és a decentralizált műveletek koordinációjának feladatait is.

A feldolgozás eredményeként létrejött (havonta kb. 1000) rekordot, valamint a dokumentumokat megkapja az ERIC Dokumentummásoló Szolgálata, melyet a Computer Microfilm Corporation (CMC) üzemeltet. Itt készülnek a dokumentumokról a mikrofilmlapok, melyeket 750 előfizetőnek postáznak. Úgyszintén itt készítik el kérésre az egyedi mikrofilmlap- vagy papírmásolatokat.